

Tarix və onun problemləri, № 3 2011

GÜNEL MUSTAFAYEVA
Bakı Dövlət Universitetinin
Beynəlxalq münasibətlər və İqtisadiyyat
fakültəsinin müəllimi
e-mail: gunel_mus@yahoo.com

İRANIN MƏRKƏZİ ASIYA DÖVLƏTLƏRİ İLƏ MÜNASİBƏTLƏRİ

Açar sözlər: İran-Mərkəzi Asiya münasibətləri, Ənzəb tuneli və İran, “Şimal-Cənub” dəmir yolu və İran, Türkmənistan- İran qaz kəməri, İran-Əfqanıstan münasibətləri

Key word: İran – Central Asia relations, Anzab tunnel and İran, “North-South” railway and İran, Turkmenia-Iran gas pipeline, İran Afganistan relations

Ключевые слов: Взаимоотношения Ирана и Центральной Азии, Туннель Энзэб и Иран, Железная дорога Север-Юг и Иран, Газовый трубопровод Туркменистан-Иран, Взаимоотношения Иран-Афганистан

Müasir dövrdə İranın regional siyasətinin əsas istiqamətlərini aşağıdakılar təşkil edir:

- İraq
- Əfqanıstan
- Qafqaz
- Mərkəzi Asiya
- İran körfəzi

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, İranın bütün bu sadlanan regionlara çıxışının olması bu regionlar üçün də İrani maraqlı edir. Prioritet istiqamətlər içərisində Mərkəzi Asiyanı xüsusilə qeyd etmək lazımdır. Çünki İranın digər regionlarda xarici siyasətinin reallaşması bir çox hallarda məhz bu regionla münasibətlərindən asılı olur.

Belə ki, İranla Mərkəzi Asiya dövlətlərini bir birinə yaxınlaşdıran bir çox mədəni, iqtisadi və siyasi amillər vardır. Bu amillər içərisində ilk növbədə onların vahid sivilizasiyaya malik olmasını, mədəniyyət və adət-ənənələrin demək olar ki, eynilik təşkil etməsini göstərə bilərik. Tarixi və geosiyasi yaxınlıq bu regionda İran mədəniyyətinin kök salmasına səbəb olmuşdur və hələ də bu mədəniyyətin hökümran olduğunu görmək olar. Region dövlətlərinin dilində kifayət qədər fars mənşəli sözləri də eşitmək olar. Məhz tacik dili fars dilinə çox yaxındır və hind-fars dillərinin qarışığıdır demək olar. Lakin son dövrlərdə Türkiyənin bu regionda fəallaşması xüsusilə də türk dilli məktəblərin açılması, mədəniyyət mərkəzlərinin inkişafı və s. kimi təşəbbüsləri İrani narahat edir. Təkcə Tacikistanda 12-dən çox türkdilli məktəb fəaliyyət göstərməkdədir.

Bundan başqa, Mərkəzi Asiya ölkələrinin tarixi abidələrində İran arxitektura izlərinə çox tez-tez rast gəlmək olar.

Digər bir səbəb isə Mərkəzi Asiyada olduğu kimi İranda da kifayət qədər milli azlıqların yaşamasıdır. Xüsusilə də bu azlıqlar sərhəd ərazilərdə yerləşmişlər. Bu daha çox Mərkəzi Asiyadan və İrandan keçən Böyük İpək yolu üzərində yerləşən ərazilər üçün xarakterikdir və bu mühim əhəmiyyətli prosesin nəticəsi olaraq qiymətləndirilir.

İqtisadi amillərə gəldikdə isə, ilk növbədə enerji amilini göstərmək olar. İran Mərkəzi Asiya enerji ehtiyatlarının əsas alıcısı olmaq və eyni zamanda onun qərbə ötürülməsində əsas tranzit ölkə olmaq imkanını qazanmaq istəyir. Belə ki, İran dünya neft ehtiyatlarının 10%-ə, təbii qaz ehtiyatlarının isə 16%-ə sahibdir. Lakin, buna baxmayaraq İranın enerji istehsal mərkəzləri əsasən ölkənin cənubunda yerləşmişdir. Lakin, İranın Təbriz, Tehran və bu kimi yüksək enerji təminatı tələb edən böyük şəhərləri şimalda yerləşir. Şimal əyalətlərin enerji ehtiyaclarını İran Mərkəzi Asiya

Tarix və onun problemləri, № 3 2011

vasitəsilə təmin edir, əvəzində isə ölkənin cənubunda istesal etdiyi enerjini eyni miqdarda Mərkəzi Asiya ölkələri adından Fars körfəzi vasitəsilə dünya bazarına çıxarır. Hətta bu ötürmədə Xəzər hövzəsini və Fars körfəzini birləşdirəcək hər hansı boru xəttinə belə ehtiyac olmadığına görə İrana olduğu kimi Mərkəzi Asiya ölkələrinə də sərfəlidir. Bundan başqa, Mərkəzi Asiya üçün İran hidrokarbon ehtiyatları baxımından, İran üçün isə Mərkəzi Asiya sənaye, kənd təsərrüfatı və s. sahələrdə istehsal olunana İran malları baxımından çox əlverişli bazar hesab oluna bilər. Eyni zamanda, Mərkəzi Asiya İranın mövcud təcrid siyasətindən qurtulması üçün ən optimal yol ola bilər (digər bir yol isə Ermənistan vasitəsilədir).

Göründüyü kimi İranın coğrafi mövqeyi ona böyük imkanlar qazandırır. Belə ki, bu siyasət İran üçün bir ayağının Avropada, digər ayağının isə Asiyada olması deməkdir.

Siyasi amillərə gəldikdə isə, yuxarıda da qeyd edildiyi kimi, İranın coğrafi mövqeyi ona təkcə region dövlətləri üçün deyil, eyni zamanda bütün böyük dövlətlər üçün böyük əhəmiyyət kəsb edən regionlara çıxmaq imkanı verir. Bundan fərqli olaraq Mərkəzi Asiya dövlətləri SSR dağılıdıqdan sonra qərbə daha çox meyli etsələr belə, coğrafi yerləşmələri onların yenə də Rusiyanın təsiri altında düşməsinə səbəb olmuşdur. Belə ki, Mərkəzi Asiya regionu dövlətlərinin qərbə çıxışının yalnızca iki yolu vardır. Birincisi, yenə də Rusiya, ikincisi isə İrandır. SSR dağılıdıqdan sonra region dövlətləri Rusiyadan mümkün qədər uzaq olmağa cəhd göstərirdilər. Belə olan halda İran amili özünü göstərməyə başladı. İran da öz növbəsində əlinə düşmüş bu imkandan mümkün qədər yararlanmağa cəhd etdi. Belə ki, İran bu məqsədlə İƏT (İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkiatı) və bu kimi bir çox təşkilatların ya yaradılmasında təşəbbüskar olmuş, ya da onların işində aktiv fəaliyyət göstərmişdir.

Lakin bütün bu sadalanan faktorlara baxmayaraq Mərkəzi Asiya ilə İran arasında nə siyasi, nə iqtisadi nə də mədəni sahələrdə yüksək səviyyədə əlaqələr mövcud deyil. Bunu bir sıra amillərlə izah etmək olar. İlk növbədə bunu son dövrlərdə İranın dünya siyasətində imicinin pisləşməsi ilə izah etmək olar. İranın sürətli militarizasiyası, nüvə tədqiqatları region dövlətləri tərəfindən regional təhlükəsizliyə hədə kimi qəbul edilir. Xüsusilə də, son sanksiyalardan sonra, İranla münasibətdə region dövlətləri daha məsafəli əlaqələrə üstünlük verirlər.

Digər bir səbəb isə regionda bir çox maraqların toqquşması və xüsusilə də ABŞ-ın regionda rolu. İran ABŞ-ın hər hərəkətində olduğu kimi, Mərkəzi Asiyada fəaliyyətini də İranın bu regiona daxil olmasına qarşı fəaliyyət kimi qiymətləndirir. Bundan başqa Türkiyə də regionda İranın ən əsas rəqiblərindən biri hesab edilir. Bildiyimiz kimi Tacikistandan başqa digər region dövlətləri türkdilli dövlətlərdilər və İranla olduğu kimi onlarla Türkiyəni dərin tarixi və mədəni köklər bağlayır. İndi də Türkiyə Mərkəzi Asiya regionu dövlətləri ilə iqtisadi-ticarət sahəsində əməkdaşlıqdan başqa, elmi, mədəni sahələrdə də sıx əməkdaşlıq edir. İranın isə bu münasibətlərdə üstünlüyü ondan ibarətdir ki, xəritəyə nəzər salsaq görərik ki, İran türk dünyası coğrafiyasını ortadan yarıya bölür.

Türkiyənin regionda fəaliyyətini genişləndirməsi Türkiyə üçün böyük əhəmiyyət kəsb etdiyi kimi, ABŞ üçün də vacibdir. Belə ki, ABŞ üçün Türkiyə Mərkəzi Asiya və Cənubi Qafqaz regionu ölkələri ilə Qərb arasında forpost rolunu oynayır. Eyni zamanda Türkiyənin regionda mövcudluğu İranın və eləcə də Rusiyanın maraqlarını tarazlaşdırmaq baxımından vacibdir. Bu amil Rusiyanın və İranın Mərkəzi Asiya regionunda maraqları uğrunda mübarzə aparmaqda bir-birini dəstəkləməsinə şərait yaradır. Eyni məqsəd, eyni rəqib onları bir-birinə yaxınlaşdırır. Necə ki, Türkiyə ABŞ-a regionda İran və Rusiya maraqlarını tarazlaşdırmaq üçün lazımdır, eynilə Rusiyaya İran Türkiyə və ABŞ maraqlarını tarazlaşdırmaq üçün lazımdır. Heç təsadüfi deyil ki, İran Türkiyənin rəhbərliyi ilə yaradılmış Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatına alternativ olaraq Xəzər hövzəsi dövlətlərinin iştirakı ilə İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının yaradılmasına nail olmuşdur.

Lakin İranın regionda aktivləşməsi heç Rusiya üçün də sərfəli deyil. Buna görə də Rusiya regional siyasətdə İrana münasibətdə daha ehtiyatlı davranır.

Əlbəttə ki, İran bütün bu baş verənləri anlayır. Buna görə də onun üçün ən yaxşı yol ayrılıqda region dövlətləri ilə yaxın əlaqələr qurmaqdır.

Tarix və onun problemləri, № 3 2011

Belə ki, ilk növbədə **İran-Tacikistan** əlaqələrinə diqqət yetirək. Mərkəzi Asiya regionu dövlətləri içərisində İranın ən yaxın əlaqələrə sahib olduğu dövlət Tacikistandır. Belə ki, ilk növbədə onları yuxarıda da qeyd edildiyi kimi, vahid dil, mədəniyyət və adət ənənələr bağlayır. Lakin eyni zamanda nəzərə almaq lazımdır ki, Tacikistan sünni dövlətidir. Bu baxımdan Azərbaycanla Tacikistanı bir-birinin əksi olan dövlətlər də adlandırırırlar. Belə ki, Azərbaycan bir türk və eyni zamanda şiə dövləti olsa da, Tacikistan fars lakin, sünni dövlətidir.

SSR dağıldıqda Tacikistanın müstəqilliyini tanıyan ilk dövlət də İran olmuşdur. Lakin, Tacikistan müstəqillik qazanmasından dərhal sonra daxili çəkişmələrin meydanına çevrilir. Bildiyimiz kimi istənilən bir dövlətdə siyasi boşluq yaranırsa, və bu vəziyyət müxtəlif maraqların qabarmasına və toqquşmasına səbəb olursa, mütləq həmin dövlətdə ədalət hisləri və şüurları baş qaldırır və bu da dolayısıyla dini inqilaba və ya qarşudurmaya gətirib çıxarır. Tacikistanda da bundan fərqli olmadı. Belə bir vaxtda Tacikistanda dövlətin ən parlaq gələcəyini İran modelinə bənzər idarə üsulu yaratmaqda görürdülər. Lakin, İran bu mübarizədə gözlənilən mövqeyi göstərmədi, əksinə olaraq bir-birinə zidd olan tərəflərin hər birinə yardım göstərməklə neytral olduğunu sübut etməyə çalışdı. Əslində, İran bu vəziyyətdən regionda möhkəmlənmək üçün də istifadə etdi. Beləliklə İranın da iştirakı ilə BMT-nin dəstəyi ilə Tacikistanda milli barış təmin olundu. Lakin, İrana Tacikistanda münasibətin bir qədər dəyişməsinə səbəb oldu. Hətta ölkədə yeni yaranmış hökumətin yerli islamçıların yenidən fəallaşma biləcəyindən ehtiyat etməsi nəticəsində İranla münasibətlərdə bir müddət soyuqluq da yaranmışdı.

Əsas onu qeyd edə bilərik ki, Tacikistan Mərkəzi Asiyanın ən kasıb dövləti hesab olunur. İran isə Tacikistan iqtisadiyyatına külli miqdarda investisiya qoyan ikinci dövlətdir. İran Tacikistanda hidroelektrik stansiyalarının, avtomobil və dəmir yollarının tikintisində iştirak etmişdir. İran tamamlanması 2011 ci ilə gözlənilən Sanqtuda-2 hidroelektrik stansiyasının tikilməsində Tacikistana 180 mln dollar yardım göstərmişdir. 2006 cı ildə isə Tacikistanın ən böyük iki şəhəri olan Düşənbə və Kujənd şəhərlərini birləşdirən Ənzəb tunelinin inşasında Tacikistana 36 mln dollara qədər yardım göstərmişdir. Eyni zamanda, İranla Tacikistan arasında ticarət dövriyyəsi 2009 cu ildə 100 mln dollardan çox olmuşdur. (4)

Lakin İranın Tacikistanla sərhədlərinin olmaması bu dövlətlə münasibətlərin daha da yaxınlaşmasına mane olan digər səbəbdir. Bildiyimiz kimi, İranla Tacikistan arasında Əfqanıstan yerləşir və İran Tacikistanla əlaqələrini məhz bu dövlətin üzərindən edir. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, Əfqanıstanın dili də fars dilinə çox yaxındır. Buna görə də İran həm regiona daha da yaxınlaşmaq, həm Türkdilli dövlətlərin birliyinə alternativ olaraq, həm də iqtisadiyyatlarını qarşılıqlı şəkildə inkişaf etdirmək üçün İran, Əfqanıstan və Tacikistandan ibarət farsdilli dövlətlərin birliyini yaratmaq niyyətindədir. Bu birlik vasitəsilə üç ölkədən ibarət azad ticarət zonasının yaradılması da nəzərdə tutulur. Bundan əlavə 2009 cu il mart ayında hər üç dövlət başçılarının görüşündə regionda qlobal iqtisadi stabilliyi saxlamaq və kənar təsirləri azaltmaq üçün İran, Tacikistan və Əfqanıstan dövlətlərinin birgə Bankının yaradılmasına da qərar verilmişdi.

İran və Tacikistan hərbi sahədə də əlaqələrinin genişləndirilməsində maraqlıdırlar. Lakin, burada Rusiya faktoru önə çıxır. Belə ki, Tacikistanla Rusiya arasında hərbi sahədə müqavilələr və əlaqələr onun İranla böyük miqyasda hərbi əməkdaşlığına mane olur. Bununla belə İranın nüvə proqramının ən böyük dəstəkçisi Tacikistandır.

Bildiyimiz kimi, Tacikistan Şanxay Əməkdaşlıq təşkilatının tam hüquqlu üzvü olsa da, İran burada müşahidəçi statusuna malikdir. Lakin Tacikistan hər vəchlə İranın da bu təşkilata tam hüquqlu üzv olmasına çalışır. Lakin, birliyini digər üzvləri bu məsələdə o qədər də tələsmirlər. Çünki, İranın Mərkəzi Asiyanın içərilərinə daha çox daxil olmasına səbəb ola bilər.

Belə ki, Tacikistanın din, dil və mədəniyyət baxımından İrana yaxın olması İrana regionun içərilərinə daxil olmaq imkanı verir. Buna görə də İran Tacikistanla münasibətlərin nə yolu ilə olur olsun qorunub saxlanılmasında maraqlıdır. İranın Tacikistanın iqtisadiyyatında bu qədər aktiv olması sadəcə onun regiona daxil olmaq arzusu ilə bağlı deyildir. Belə ki, İran həmçinin daha bir farsdilli

Tarix və onun problemləri, № 3 2011

ölkənin inkişafına, yüksəlməsinə və eyni zamanda regionda təhlükəsizliyin və sabitliyin təmin olunmasında maraqlıdır.

İran və Qazaxıstan. İran və Qazaxıstanı strateji partnyorlar hesab etmək olmaz. Lakin hər ikisinin ortaq cəhətləri çoxdur. İlk növbədə onu qeyd etmək lazımdır ki, neftlə zəngin ölkələrdirlər. Lakin onlar daha çox iqtisadiyyatın digər sahələrində əməkdaşlıq edirlər. Belə ki, 2009 cu ildə iki ölkə arasında ticarət dövriyyəsi 2 mld dollar təşkil etmişdir. İran Qazaxıstan münasibətləri daha çox sənaye, kənd təsərrüfatı və elm sahələrində inkişaf edir. İran Qazaxıstandan taxıl və neft məhsulları idxal edir. İranın kifayət qədər neft ehtiyatları olmasına baxmayaraq onun nefti emal etməyə kifayət qədər maliyyə vəsaiti yoxdur. Buna görə də Qazaxıstandan emal edilmiş neft və neft məhsulları almağa məcburdur.

2007 ci ildə inşasına qərar verilən və 2011 ci ildə başa çatması gözlənilən “şimal-cənub” dəmir yolu Qazaxıstan və İrandan keçməklə Mərkəzi Asiya ilə Fars körfəzi ölkələrini əlaqələndirəcək ən böyük layihə hesab olunur. Bu layihəni “müasir dövrün ipək yolu” da adlandırırlar. Bu yol ildə 10-20 mln ton yük nəql etmə potensialına sahib olacaqdır.

İran Qazaxıstan münasibətləri eyni zamanda İƏT çərçivəsində də inkişaf edir. Belə ki, İƏT-in 2009 cu il mart ayında iclasında 2015 ci ilə qədər regionda azad iqtisadi zonanın yaradılması qərara alındı. Və bu proses çərçivəsində 2009 cu ildən etibarən hər iki dövlət birgə neft məhsullarının istehsalı, səhiyyə, media və turizm sahələrində əməkdaşlıq etməyi qərara alıblar.

İran-Türkmənistan. Türkmənistan müstəqillik qazandıqdan sonra onun müstəqilliyini ilk tanıyan dövlət İran olmuşdur. İranla Türkmənistanı da tarixi-mədəni əlaqələrlə yanaşı onların sərhəd ölkələri olması da yaxınlaşdırır.

İran Türkmənistanın ikinci əsas iqtisadi partnyoru hesab edilir. İki ölkə arasında ticarət dövriyyəsi 2009 cu ildə 3.5 mld dollar təşkil etmişdir. Bunun 3 ml dolları İranın Türkmənistana ixracatına, 500 mln dolları isə Türkmənistandan İrana idxal olunan mallara aiddir. (5)

Qazaxıstanla İrani birləşdirəcək dəmir yolunun da Türkmənistan ərazisindən keçməli olduğu üçün Türkmənistan və İran münasibətlərinin daha da inkişaf etdirilməsinə təsir göstərəcəkdir.

Türkmənistandan İrana qədər 31 km uzunluğunda olan Türkmənistan-İran qaz kəməri İranın sərhəd əyalətlərinin qazla təmin olunmasında aparıcı xəttidir.

Türkmənistanda Su anbarlarının, dəmir yolu xətlərinin, qaz terminallarının, şosse yollarının inşasında əsas investisiya qoyan şirkətlər İrana məxsusdur. Lakin, Türkmənistan pambıq ölkəsi olmasına baxmayaraq sənaye sahələri zəif inkişaf edib. Bundan əlavə Türkmənistan əhali baxımından da sıx ölkə deyildir və bu da əlbəttə ki, onun hərbi sahədə inkişafına təsir göstərir.

İran və Türkmənistanı bir birinə yaxınlaşdıran digər bir amil isə onların hər ikisinin Xəzərin statusunda tutduqları mövqedir.

İran-Özbəkistan münasibətləri. Özbəkistanla İran əlaqələrini bir qədər qəliz adlandırmaq olar. Belə ki, regionda lider olmağa çalışan özbəklərlə taciklər arasında həmişə mübarizə getmişdir. Buna müvafiq olaraq Özbəkistan tacikistanın əksinə siyasət yürütməkdədir. Buna görə də İranın Tacikistanda fəallaşması Özbəkistanı narahat edir. ona görə də ABŞ 1995 cildə İrana sanksiya tətbiq edəndə Mərkəzi Asiya ölkələri içərisində yalnızca Özbəkistan onu dəstəklədi.

Lakin buna baxmayaraq iki ölkə arasında iqtisadi münasibətlər inkişaf etməkdədir. İran Özbəkistanın səkkizinci böyük ticarət partnyorudur. 2009 cu ildə iki ölkə arasında ticarət dövriyyəsi 700 mln dollar təşkil etmişdir. İki ölkə arasında əsasən kənd təsərrüfatı, nəqliyyat, neft emalı, inşaat, səhiyyə və bankçılıq sahəsində əməkdaşlıq mövcuddur.

İran-Qırğızıstan. İran Qırğızıstanla kifayət qədər sabit münasibətlər malikdir. Onlar nəqliyyat, gömrük fəaliyyəti, iqtisadi-ticarət sahəsində, təhsil, mədəniyyət, maliyyə, narkotiklərlə mübarizə və digər sahələrdə yaxından əməkdaşlıq edirlər. Təkcə 2008 ci ildə İran Qırğızıstanda iqtisadi layihələrin reallaşdırılması üçün 200 mln avro dəyərində investisiya qoymuşdur. 2009 cu ildə iki dövlət arasında ticarət dövriyyəsi də 100 mln dollardan artıq olmuşdur.

Tarix və onun problemləri, № 3 2011

2009 cu ildə Qırğızıstanda "Manas" hərbi bazasının bağlanması İran tərəfindən böyük məmnuniyyətlə qarşılanmış və bundan sonra iki ölkə arasında əlaqələr daha sürətlə inkişaf etməyə başlamışdır. Bildiyimiz kimi, Manas hərbi bazası ABŞ-ın regionda əsas dayacağı idi və İrana hər hansı hücumun məhz bu baza vasitəsilə baş tutacağı guman edilirdi.

İrannın öz mədəniyyətini Mərkəzi Asiyada yaymaq cəhdləri Qırğızıstanda daha mülayim qarşılanmışdır. Hər il İran hökuməti təqaüdlər təşkil etməklə Qırğızıstan vətəndaşlarının İranda təhsil almasına şərait yaradır. İki ölkənin qabaqcıl universitetləri arasında İslamşünaslıq və İranşünaslıq kimi tədqiqat mərkəzləri fəaliyyət göstərir.

Xüsusilə də onu qeyd etmək lazımdır ki, Qırğızıstan-İran münasibətləri İran üçün sadəcə ikitərəfli münasibətlər xarakteri daşımır, eyni zamanda İrannın regionda maraqlarının reallaşması üçün strateji əhəmiyyətə malikdir. Belə ki, məlumdur ki, Manas bazası bağlanan qədər coğrafi yerləşməsi baxımından Qırğızıstan ABŞ-ın regionda forpostu hesab olunurdu. Ona görə də İrannın Qırğızıstanla əlaqələrinin inkişafı ABŞ-ın maraqlarına zərbə demək idi. Buna görə də, 2009 cu ildə İran hökuməti bəyan edir ki, ABŞ İrana zərbəni hansı nöqtədən endirərsə, İran həmin nöqtələri məhv edəcək. Bu və eyni zamanda mövcud siyasi proseslər Qırğızıstan prezidenti Kurmanbek Bakiyevi bazanı bağlamağa məcbur etdi. Bununla İran demək olar ki, Mərkəzi Asiyada ABŞ-ın ən böyük dayacağına zərbə endirdi.

Buna görə də Qırğızıstan İrana ABŞ maraqlarını regionda tarazlaşdırmaq üçün vacibdir.

İran-Əfqanıstan. Əfqanıstanda mövcud vəziyyəti və digər dövlətlərin burada yerləşməsini İran milli təhlükəsizliyi üçün hədə hesab edir. Çünki bu iki ölkənin bir birinə bağlayan kifayət qədər mədəni, iqtisadi və siyasi amillər mövcuddur. Hətta ABŞ özü etiraf edir ki, İrannın iştirakı olmadan Əfqanıstanda vəziyyəti nəzarətdə saxlamaq qeyri mümkündür. Lakin eyni zamanda, mütəxəssislər hesab edirlər ki, İran ABŞ hərbi qüvvələrinin Əfqanıstanda mövcudluğuna razıdır. Çünki, bu yolla İran Amerika qüvvələrinin aktiv fəaliyyətinə mane ola bilirlər. Hətta İrannın Əfqanıstanda taliban qruplaşmalarını da maliyyə və silah cəhətdən təmin etdiyi və bununla onları Amerika bazalarına hücum etməyə sövq etdiyi iddia edilir. (1)

Bununla belə, iki ölkə arasında bank sektoru, iqtisadi, ticarət, kənd təsərrüfatı, sosial sahədə və digər sahələrdə əməkdaşlıq mövcuddur. Əfqanıstana investisiya qoyuluşunda İran dördüncü yeri tutur. Xüsusilə də İran yolların çəkilməsi, səhiyyə, energetika, kənd təsərrüfatı, kommunikasiya sahələrinə investisiya qoyuluşu təmin edir. Eyni zamanda, İran Əfqanıstan əhalisinin maarifləndirilməsi sahəsində xüsusilə aktivlik göstərir. Əfqanıstanda kifayət qədər iran məktəbləri, kitabxanaları, hazırlıq kursları fəaliyyət göstərir.

ƏDƏBİYYAT

1. <http://www.turksam.org/tr/a1993.html>
2. <http://www.euroasianet.org/detail/182384.html>
3. <http://www.irantracker.org/foreign-relations/afghanistan-iran-foreign-relations>
4. <http://www.ekoavrasya.net/makaledetay.aspx?Detay=23>
5. <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,5087683,00.html>
6. <http://www.cacianalyst.org/>

Tarix və onun problemləri, № 3 2011

ГЮНЕЛЬ МУСТАФАЕВА

Преподаватель Бакинского Государственного Университета факультета

Международные

отношения и Экономика

e-mail: gunel_mus@yahoo.com

Взаимоотношения Ирана со странами Центральной Азии

Иран и страны Центральной Азии связывают между собой исторические, культурные, географические и другие аспекты. Даже в современную эпоху видно влияние культуры, традиций и обычаев Ирана на страны Центральной Азии. Одновременно допускается взаимосвязь между этими странами с экономической и политической точки зрения. Но происходящие в регионе и внутри стран политические процессы, экономическая отсталость, влияние внешних сил и другие подобные проблемы оказали большое влияние на взаимоотношения этих стран.

GUNEL MUSTAFAYEVA

Teacher of the faculty of International relations and Economy of

Baku State University

e-mail: gunel_mus@yahoo.com

Iran-Central Asia relations

Iran and the countries of the Central Asia connect historical, cultural, geographical and other aspects. Even in present period influence of culture, traditions and customs of Iran on the countries of the Central Asia is visible. The interrelation between these countries from the economic and political point of view is simultaneously supposed. But occurring in region and in the countries political processes, economic backwardness, influence of external forces and other similar problems have rendered a great influence on mutual relations of these countries.

Rəyçilər: dos. K.C.Məmmədov, t.e.d. P.Darabadi

BDU-nun Beynəlxalq münasibətlər və iqtisadiyyat fakültəsinin «Diplomatiya və müasir inteqrasiya prosasləri» kafedrasının 13 sentyabr 2011-ci il tarixli iclasının qərarı ilə çapa məsləhət görülmüşdür (protokol № 01)